

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2023

6/5-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Olimova S.Z., Aktamov F.S. Ikki karrali integralning maple dasturi yordamida yechishning ba'zi bir usullari	196
Baymuratov Sh .J. Fizika darslarida axborot texnologiyalaridan foydalanish	201
Normatov A. Ba'zi masalalarni yechishda EYLER-VENN diagrammalarining ahamiyati	206
Abdullayeva D.A., Ismoilova Z.T. Ba'zi bir fizik masalalarni yechishda C++ dasturlash tilidan foydalanish	212
Normatov A. To'plamlar nazariyasining son tushunchasi kiritilishidagi ahamiyati	218
Ismoilova Z.T., Abdullayeva D.A. Eyler formulasini ba'zi bir trigonometrik funksiyalarni hosilasini va boshlang'ich funksiyani topishga tadbiri	222
Mamadjanova M.N. Diskret ko'plikning binar oppozitsiya bilan aloqadorligi	227
Abdukadirov B.A., Abdukadirova G.X. Biometrik tizimlarida soxta chop etilgan hujumlarni aniqlash usullari	231
Nortojiyev A.M. Bo'lajak quruvchi-muhandislarni tayyorlashda fizika kursining o'rni hamda fanlararo integratsiyani ta'minlash bosqichlari	240
Sultonov R.R., Akramov A.A. Yerning tortishish maydonidagi harakatlar mavzusini o'qitish	247
Turobov M.S. O'quvchilarining matematik qobiliyatlarini rivojlantirishda idrok etishni rivojlantirish komponenti	254
Abdullayev N.Q. Bo'lajak informatika o'qituvchilari kasbiy tayyorgarligining pedagogik imkoniyatlari	259
Xudaykulova S. Z. Darajali geometriya - ko'phadlar va normal konuslar	265
Аминов Х.Х. Математическая модель задачи о транспортировке газа в газопроводах с переменным диаметром	269

БАСЛАЎШИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Nagmetova N.M. Baslawish klaslarda tárbiya pánin oqítıwda innovatsiyalıq texnologiyalardan paydalanıw metodikasi	278
Тажбенова С.С. Бошланғич синф она тили дарсларида лингвистик компетенцияни шакллантиришнинг назарий асослари	284
Jansaitova J.B., Tadjibaev I.U., Otojanova N.B. Boshlang'ich ta'limda diagnostik korreksiyalashning pedagogik xususiyatlari	289
Altibayeva G.M. Innovatsion texnologiyalar vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual qobiliyatini shakllantirish jarayonlari usul va metodlari	294
Qulmo'minov O'. S. Tabiiy fanlarni o'qitishda boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ fikrlashi ko'nikmalarini rivojlantirish	304
Suyunov D.A. Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni o'qitishda ekologik tafakkurni takomillashtirish	308
Saidaxmadova N. S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligi shakllantirishning ahamiyati	318
Saidaxmadova N.S. O'qish savodxonligi darslarida kreativ fikrlash kompetentsiyasini shakllantirish metodikasi	323
Allaberdiev K.X. Ota-ona va tarbiyachi-pedagoglarning maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kitobxonlik texnologiyasini shakllantirishning usullari	328
Allaberdiev K.X. Bolalarning ijodiy fikrlash faolligini rivojlantirishda xorij maktabgacha ta'lim tashkilotlari tajribalari	336
Mamatmuminova M.G. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishning kognitiv jarayonlarni rivojlantirishdagi o'rni	348
Usmonova S.E. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviy-axloqiy sifatlarini tarbiyalash metodikasini takomillashtirish	356
Turayev A.M. Masofaviy ta'lim sharoitida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik-metodologik tayyorgarligini takomillashtirish	364

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA DIAGNOSTIK KORREKSIYALASHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

*Jansaitova J.B., Tadjibaev I.U.,
Otojanova N.B.*

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Tayanch soʻzlar: boshlang'ich ta'lim, pedagogik diagnostika, korreksiya, diagnostik vositalar.

Ключевые слова: начальное образование, педагогическая диагностика, коррекция, диагностические средства.

Key words: primary education, pedagogical diagnostics, correction, diagnostic tools.

Ta'lim-tarbiya jarayonida insonni shakllantirish, mustaqil fikrlovchi, ijodiy izlanuvchi, kuchli irodali, ishchan, e'tiqodli, ma'naviy yuksak, pok vijdonli shaxsni kamol toptirish masalalari doimo dolzarb masaladir. Mazkur dolzarblikning ijobiy yechimini topishda, o'quvchilarning qobiliyati va iqtidorini aniqlashda hamda ta'lim jarayonini innovatsion tashkil etishda pedagogik diagnostikadan foydalanish asosida jamiyatning barkamol shaxsini tayyorlash maqsadga mos kelishi bilan tavsiflanadi.

Boshlang'ich ta'limda pedagogik diagnostika, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini va ularning o'zlashtirishga qanday yordam berish kerakligini aniqlash va tahlil qilish uchun amalga oshiriladi. Bu o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini va o'qishga qiziqishlarini aniqlashga yordam beradi.

Pedagogik diagnostika jarayoni o'quvchilar bilimi va o'zlashtirishining boshlang'ich darajasini aniqlash, o'quvchilarning o'zlashtirishini oshirish uchun individual va guruh tahlillarini o'tkazish, o'quvchilarning o'zlashtirishga qanday yordam berish kerakligini aniqlash va o'quv jarayonini nazorat qilishga asoslanadi.

Boshlang'ich ta'limda pedagogik diagnostika, bolaning ijtimoiy faoliyatini oshirish usullarini aniqlaydi. O'qituvchilar bolaning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashi, ularning ijtimoiy rivojlanishini oshirishga yo'l qo'yadigan o'quv faoliyatlarini moslashtirishlari mumkin. Bu jamoada ishlashni rivojlantirish,

muloqot qobiliyatlarini ragʻbatlantirish, empatiyani rivojlantirish va inklyuziv joylar yaratish orqali bolalar oʻrtasida muloqot va oʻrganish imkoniyatlarini oshirishni oʻz ichiga oladi.

Pedagogik diagnostika boshlangʻich sinf oʻquvchilarini taʼlimiy muvaffaqiyatga erishishlarida hamda bugungi kunda hayotiy koʻnikma sifatida eʼtirof etilayotgan oʻqish va tushunish qobiliyatlarini shakllantirishda tayanch nuqta vazifasini bajaradi [1].

Pedagogik diagnostika faoliyatning keyingi bosqichlarida amalga oshirilgan ishlarning mazmuni, vazifalar taqsimoti va kutilgan natijalarni belgilashda yordam beradi. Bu uslub boshlangʻich sinf oʻquvchilarida ilgʻor taʼlim faoliyatini tahlil qilishda katta ahamiyatga ega boʻlib, boshlangʻich taʼlim faoliyati natijalarini sarhisob qilish, amaliy xulosalarni shakllantirish, boʻsh yoki faol oʻzlashtiruvchi oʻquvchilar bilan individual ishlash rejasini belgilashda yordam beradi.

Uzluksiz taʼlimning poydevori boʻlgan boshlangʻich taʼlimda oʻquvchining qobiliyati, imkoniyati, bilimi, egallagan hayotiy koʻnikmalari oʻlchovi haqida maʼlumot olish uchun pedagogik diagnostika va korrektsiyalash metodlaridan foydalaniladi. Bu maqsadga erishish uchun oʻqituvchi va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikda faoliyat olib borishi maqsadga muvofiq. Boshlangʻich sinf oʻquvchilarining bilishi, oʻzlashtirishi, qiziqishi va oʻrganishga boʻlgan ishtiyoqini oshirishda tashqi va ichki baholashlar, muloqotlar, testlar va boshqa diagnostik vositalardan foydalanish pedagogik taʼlimda samarali foydalanilgan.

Oʻquvchilarning bilish va qoʻllay olishida oʻqituvchi koordinator vazifasini bajaradi. Oʻqituvchilar oʻquvchilarning oʻzlashtirish jarayonida qanday oʻzgarishlar yuz berishini, qanday oʻquv-uslubiy qoʻllanmalardan foydalanishini va qanday muvaffaqiyatli boʻlishini tahlil qilish uchun diagnostik vositalardan foydalanadi. Bu jarayon oʻquvchilarning oʻzlashtirish jarayonini chuqur tahlil qilishga imkon beradi va ularning oʻzlashtirish jarayonida qanday qadriyatga ega ekanligini aniqlashga yordam beradi.

Pedagogik diagnostikaning maqsadi oʻquvchilarning oʻzlashtirish jarayonida yuzaga keladigan muammolarni aniqlash va ularning oʻzlashtirish jarayonini oʻz ichiga olgan tashqi yordam va resurslarini taʼminlashga erishishdir [2-3].

Pedagogik diagnostika taʼlim-tarbiya jarayonlarini tahlil etish, oʻquv materialini aniq tanlash va oʻquvchilarga taʼlim berishda zarur amallarni belgilash imkonini oshiradi. Boshlangʻich taʼlimda pedagogik diagnostika quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

1. Oʻquvchilarga individual taʼlim berishni jadallashtirish: Pedagogik diagnostika oʻquvchilarning oʻquv jarayonlarini tahlil qiladi va ularga maxsus taʼlim berish yoki qoʻllanmalarini tayyorlash imkonini beradi. Bunda oʻquvchilarning oʻzlashtirish darajalari, qobiliyatlar va muammolari kengayadi.

2. О'quvchilarning adolatli baholashini ta'minlash: Pedagogik diagnostika, davlat va jamiyat tomonidan qo'yilgan ta'lim talablari asosida o'quvchilar baholashini ta'minlaydi. Bu o'quvchilarning to'g'ri va ob'ektiv baholashini ta'minlashga, o'quvchilarning mulohazalarini yo'naltirish imkonini beradi.

3. O'quvchi sinfdan sinfga o'tishida minimal talablarga javob berishini belgilash: Pedagogik diagnostika o'quvchining sinfdan o'tishida o'quvchining o'zlashtirish darajasini tahlil qiladi. U o'quvchi yuqori darajali mutaxassislikka qabul qilinishida minimum talablarga javob bera olishini aniqlaydi.

Boshlang'ich ta'limda o'qituvchi dars jarayonida har bir bolaga individual munosabatda bo'lishi, uning qobiliyatlari, qiziqishlariga qarab topshiriqlar bera olishi, o'qituvchining o'z o'quvchilarini kuzatib borishining o'ziyoq diagnostik faoliyat hisoblanadi. Diagnostik axborotlarni ma'lum ko'rsatkichlar (sinf, guruh, test, anketa va boshqalar) orqali yoki ularsiz oddiy kuzatish orqali ham yig'ish mumkin. Diagnostik faoliyatda quyidagi yo'nalishlar ajralib turadi:

1. Solishtirish: Diagnostik jarayonning asosiy tayanch nuqtasi hisoblanadi. Solishtirish orqali jarayonlar, voqea hodisalar yoki shaxslar haqida umumiy va differensial farqlarga ega bo'lamiz.

2. Bashorat qilish: Diagnostik jarayonlar natijalari o'quvchilarni kelgusida qulay ta'lim olishi va o'zlashtirishi bilan bog'liq yoki aniqlangan muammolarni ijobiy yechimini topish prognozlanadi.

3. Tatbiq qilish: Diagnostik natijalarni o'quvchilarga va o'qituvchilarga tatbiq qilish va tushuntirish uchun interpretatsiya jarayonlari amalga oshiriladi.

4. Diagnostik natijalarni o'quvchilarga yetkazish: Diagnostik jarayonlar natijalarini o'quvchilarga yetkazish va ular bilan birgalikda o'quvchi o'zlashtirishini rivojlantirish uchun foydalaniladi.

5. Turli diagnostik metodlarning o'quvchiga ta'sirini tahlil qilish: Diagnostik jarayonlar orqali o'quvchiga qanday turdagi metodlar va usullar ta'sir qilishi tahlil qilinadi.

Pedagogik diagnostika o'quvchining o'qishga munosabatini, mas'uliyatini va bilimga intilishini aniqlashda quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. O'quvchining o'qishga munosabati: Diagnostika o'quvchining darslarga qatnashish, vazifalarni bajarish, savollar va masalalar yechishga qiziqishi, darsda faol ishtirok etishi va boshqa o'quvchilar bilan muloqot qilishga qiziqishi kabi ko'rsatkichlarni aniqlaydi.

2. O'quvchining mas'uliyati: Diagnostika o'quvchining o'z vaqtini samarali foydalanish, vazifalarni va topshiriqlarni bajarish uchun mas'uliyatini aniqlaydi.

3. O'quvchining bilimga intilishi: Diagnostika o'quvchining fanlarda qanday ko'nikmalarga ega ekanligini, qanday mavzularda qiziqishi va qanday savollarga javob berishi haqida ma'lumot beradi.

Erta yoshdagi bolalar ta'limida diagnostika va korreksiyalash jarayoni diagnostika va korreksiyalashning maqsad va vazifalarini aniqlash, muloqot qobiliyatlariga e'tibor berish va yangi pedagogik muhitga moslashishni o'z ichiga olgan bir nechta komponentlarni iborat. Ushbu bosqichdagi tarbiya darajasi bolaning kelajakdagi yo'nalishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, bunda oiladagi tarbiya hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bolalikda kognitiv, diqqat va fikrlash qobiliyatlarini aniqlash yuqori aqliy funksiyani rivojlantirish uchun zarurdir. Bilimlarni egallash faoliyatga asoslanadi, shaxsiy rivojlanish esa muloqotdan kelib chiqadi. Faoliyat ko'rsatkichlari bo'yicha farqlanadigan o'quvchilarga e'tibor berish muhimdir, chunki ular ta'limning kelajagini belgilaydi. Erta bolalik davridagi ta'lim bilimlarni o'zlashtirish jarayoni, jumladan, bilish, tushunish, fikrlash, tasavvur va xotira diagnostika va aniqlash uchun juda muhimdir. Bolaning biologik tabiatini tushunish, uning ijtimoiy va tabiiy fazilatlarini talqin qilish uning individual va guruhdagi hatti-harakatlarini tushunishga yordam beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini pedagogik diagnostikadan o'tkazishning dastlabki bosqichlarida ularning psixologik holati, jarayonlari va kognitiv faoliyati o'rtasidagi bog'liqlikni, shuningdek, ularning temperamenti va hatti-harakatlarini boshqarishni hisobga olish muhimdir. Bundan tashqari, bola ongida yuzaga keladigan psixologik holatlarning anatomik va fiziologik xususiyatlarini tushunish va hissiy idrok etishda ishtirok etuvchi organlarning fiziologik mexanizmlarini o'rganish juda muhimdir. Tashxis jarayoni, shuningdek, shaxsning irsiy moyilligini, uning shaxsiy xususiyatlarini, genetika va atrof-muhitning ularning rivojlanishiga ta'sirini ko'rib chiqishni, irsiy va ijtimoiy omillar tushunchalari asosida irsiy mexanizmlar bilan bog'liq har qanday muammolarni hal qilishni o'z ichiga oladi.

Hozirgi vaqtda bolaning hatti-harakatlarini to'g'rilash uchun quyidagi jihatlarni hisobga olish kerak: jismoniy rivojlanish, bilish darajasi, saralash qobiliyati, xotira rivojlanishi, diqqat va sabr-toqatni boshqarish hamda katta va kichik jamoa a'zolari bilan muloqot qilish qobiliyati. Albatta, bu ko'rsatkichlar o'z-o'zidan rivojlanmaydi, ular pedagogik diagnostika va korreksiyalash jarayonining natijasidir. Shunday ekan, pedagoglar mustaqil fikrlashni rivojlantiruvchi, bolalarning o'z fikrini bildirishga undaydigan ijodiy, erkin, emotsional, qulay ta'lim olish muhitini yaratishi zarur. Boshqacha aytganda, o'quv mashg'ulotlari maktablarda o'quvchilarning shaxsiy potentsiali va iqtidorini aniqlashga yo'naltirilgan hamda individual yondashish imkonini beradigan shaxsga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda o'tkazilishi kerak.

Pedagogik diagnostika va pedagogik korreksiya faoliyatini boshlang'ich ta'lim davrida muvaffaqiyatli amalga oshirishda quyidagi jihatlarni albatta hisobga olish kerak.

Birinchidan, har bir faoliyat o'z maqsadini aniq belgilashi kerak. Ikkinchidan, o'quvchining individual-psixologik xususiyatlarini hisobga olish lozim. Uchinchidan, faoliyat mazmunida bolaning qiziqishlari, ehtiyojlari, qobiliyatlari va o'qituvchining ijodkorligi, mahorati va mavjud sharoitlari hisobga olinishi kerak. To'rtinchidan, didaktik jarayonning tuzilishi, jumladan, ta'lim texnologiyasidan foydalangan holda kuchaytiriladigan motivatsion bosqichni aniq belgilash kerak. Beshinchidan, didaktik jarayonning ikkinchi bosqichi o'quvchining bilish faoliyatini o'z ichiga olishi lozim. Oltinchidan, uchinchi bosqich – boshqaruv faoliyati ham o'zgarishlarga uchraydi. Bunda o'qituvchi faoliyati o'quvchining mustaqil o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etish qobiliyatini shakllantirish, mustaqil o'quv faoliyatini yo'naltirib turishi hamda bola tarbiya jarayonining sust, harakatsiz ob'ekti bo'lib qolmasdan, balki faol ishtirokchisiga – sub'ektga aylanishi kerak, ana shundagina o'qituvchi faoliyati didaktik jarayonning samaradorligiga xizmat qiladi. Yettinchidan, o'qituvchi shaxsni rivojlantirish va ularni zamonaviy bilimlarni o'rganish va o'rgatishga tayyorlash uchun texnologiyalardan foydalanish samaradorligiga alohida e'tibor bermog'i lozim.

O'qituvchi bolaning ta'lim jarayoni passiv va harakatsiz bo'lmashini, balki u sub'ektning faol ishtirokini o'z ichiga olishini ta'minlashi kerak. Bu, maqsadli o'yin vaziyatlaridan foydalanish bolaning rivojlanishidagi kamchiliklarni bartaraf etish, ularning o'quv va ijodiy faoliyatga qiziqishini rag'batlantirish usuli sifatida samarali va foydali deb hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. Abdullaeva Sh.A. O'quvchilarni pedagogik tashxislashda qo'llaniladigan metodlar // Xalq ta'limi, 2016, №3, 40-45 b.
2. Abdullaeva Sh.A., Ro'zieva D.I. Pedagogik diagnostika va korreksiya – T.: TDPU nashriyoti, 2018
3. Максимов В.Г. Педагогическая диагностика в школе. М., 2002

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada erta yoshdagi o'quvchilarda diagnostik korreksiyalashning pedagogik xususiyatlari ochib berilgan. Pedagogik diagnostika va pedagogik korreksiya faoliyatini boshlang'ich ta'lim davrida amalga oshirishda hisobga olinishi kerak bo'lgan jihatlar keltirilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье раскрываются педагогические особенности диагностической коррекции у школьников раннего возраста. Приведены аспекты, которые следует учитывать при осуществлении педагогической диагностики и педагогической коррекционной деятельности в период начального образования.

SUMMARY

This article reveals the pedagogical features of diagnostic correction for early schoolchildren. The aspects that should be taken into account when carrying out pedagogical diagnostics and pedagogical correctional activities during the period of primary education are given.